

MÁSODIK KORSZAK.

A MAGYAR URALOM ALAPÍTÁSA.

(626–1002.)

13. §.

A MAGYAROK KIJÖVETELE.

Mint látok, Erdély történetvilága a római itteni uralom megbukása óta, mind setétebb homályba borult. Néhány századon keresztül hazánknak még neve sem fordult elő a történetek lapjain.

A Róma által előidézett polgárosodás nyomait a népvándorlás iszapja fogta el. A római gyarmatok romba dőltek, a gyönyörű utakat, az általuk miveltszántókat százados erdők kezdek borítani. A várak, s útszélekre állított vigiliák az enyészet birtokába jutottak. Néptelen pusztasággá válhatott nagy része, mert a mi kevés népesség benmaradt, alkalmasint az is elhagyta a téreket, s magának a hegyek, havasok rejtekeibe keresett menhelyet.

Azonban ez ásványokban dús ország, nem soká maradhatott ki a világtörténet játékaiból. Egy nemzet kelet felé Afszja földről, Európába jött, jobb hazát keresett. S itt e részeken, hol a népvándorlás félezredig hullámozott: felüté győztes lobogóját, s a viszály árjának véget vetett. A nemzet, melyről szólok, mely annyi között egyedül birt itt birodalmat megalkotni, mi lenne más, mint édes nemzetünk, a magyar nemzet.

Miután Erdély a magyarbirodalomnak egy ötödét teszi, s a magyar nemzetnek megvalának derék történészei, nem céltom a nemzet eredetét hosszason tárgyalni. Pedig most, midőn

Európa népfajai, a román, germán és sláv hevesen kötik az atyafiságot, s minket lappoktól finnektől akarnak származtatni: talán nekünk se árt, ha legalább régi dicsőségünkre büszkék maradunk; s nem feledjük, hogy az egykor virágzott hún-scytha nép család nemes vére, melyhez a hún, avar, bolgár, kazár, palócz, bessenyő, kún nemzet tartozott, egyedül bennünk maradt meg legtisztábban; s hogy mint egy hajdóni hatalmas népcsalád tagjait, minket sem a gólya költött ¹⁾).

Hol laktak eredetileg őseink, mi hagyatá el velük Ázsiái ős hazájukat, még mind nincsen felderítve. A világ figyelmé legelőször ott fordul rájuk, mikor már a Kaukaszus hegy körül tanyáznak. Innen léptetik fel őket a történet szinpadára, 626-ban, mint a kik Heraclius császár mellett a persák ellen csatára kelnek.

Mennyi időt tölthettek itt, nem tudjuk megmondani. Csak annyit látunk, hogy ez idő után nem soká maradhettek a Kaukaszus körül, mert közép Ázsiából népek nyomultak elő, s őket 680 körül onnan leszoríták.

Felkelnek tehát, Európába tartottak, itt a mai krimiai félsziget felett, a Dneperfolyam balpartján, a mostani Orosz birodalom déli részén hazát alkottak, melyet a byzanci írók Lebedias névvel neveznek ²⁾).

E második vándorhazájokban sem maradhettek meg. Mert a bessenyők, a hún-scytha faj a más törzsre rájuk jön,

¹⁾ E tárgy körül az újabb időben sok érdemet szereztek buváraink. L. Horvát István, Rajzolatok a magy. nemz. legrégebb történeteiből. Pest, 1825. Fejér György, Aborigenes et Incunabula Megyarorum. Budae, 1840. stb. Legújabbban többek közt Wenzel Gusztav akad. tag, Új magyar Muzeum 1851. VI–IX. füzet.

²⁾ A magyarok őshazája felkeresése elejétől kedvencz gondolata a magyarnak. Így indult meg körösi Csoma Sándor székely hazánkfia 1820 körül. Ázsiában hala el. Jerney János magy. akadémiai tag is megindult 1844-ben, s Lebediasig szerencsésen el is jutott. J. J. Keleti utazása a magyarok ős helyeinek nyomozása végett. Pest, 1851. czimü két kötetes munkában adá eredményét. L. nála a Lebedias szó eredetét (II. 79. l.) Lebedias fekvése meghatározását, mit a lepedikai steppekre tesz (II. 158), s az ily nevü mai helységeket (II. 76. l.).

s a magyarok a helyett, hogy a nagyobb szám uralmának meghajoljanak, felkeltek, új hazát indultak keresni ¹⁾.

Azonban beláták, hogy hazát szerezni könnyebb, mint azt megvédeni. A l k o t m á n y s z e r k e z e t ö k b e tehát reformokat hoztak be. Azon ideig minden vezér törzse külön kis államot látszik képezni. Lemondtak tehát e függetlenségről, s a hét vezér: Álmos, Elöd, Kund, Und, Tas, Huba és Tuhutum abban egyeztek meg, hogy a főnökséget Álmos családjában állandóvá tegyék ²⁾. Mely egyezség Bela kir. névtelen jegyzője szerint így hangzott:

I. Mind nekik mind maradékaiknak, mindenkor Álmos nemzetségéből legyen fejedelmök.

II. Mit közfáradalmaik után szerezhettek, abban mindenkinek része legyen.

III. Miután szabad akaratukból választották Álmost fejedelmöknek, sem ők sem fiaik soha a fejedelem tanácsából ki ne rekesztessenek, s az ország közigazgatásától meg ne fosztassanak.

IV. Ha utódaik közül valaki hitetlenné válnék a fejedelem személyéhez, és visszavonást okozna a fejedelem s a többi ágak között, annak mint bűnösnek vére ontassék ki, valamint az ő vérök kiontatik az eskü alkalmával, melyet Álmosnak tesznek.

V. Ha valaki Álmos fejedelem és a többi főnökök utódai közül ezen esküvel erősített pontokat felbontani akarná, társadalmukból száműzetessék örökre ³⁾.

E volt a törzsek egyesülésének alapja, melyből később a magyar alkotmányos élet virágzott fel. Mert kiköték a nemzet magának, hogy tanácsa nélkül a fejedelem ne igazgathasson, miből a hongyülés fejlett ki.

¹⁾ A bessenyő, pecseneg, pacinacita, bisenus egyet jelent, s egy azon időben hatalmas hún-scytha faj neve, mely a mongol tatár dúlás alatt, a XIII. században, tűnnek le; Moldvában, a c s á n g ó - m a g y a r o k a t hagyva ott maga után. Új magyar Múzeum. 1853 XII. A Csángó nevet Jerney a czangra nevű kézíjtől származotja, Útazása I. 118. l.

²⁾ Jerneyvel tartok, ki az Álmos nemzetség e felemeltetését, Lebediásban történtnek hiszi. Útazása II. 88. l.

³⁾ Anonymus Belae Reg, not. Cap. VI.

Igy szervezve magokat megindulnak, bizonytalan sorsuk elébe. Kievnél átkelnek a Dneperen, az oroszokat legyőzik, s letelepedésre gondolnak. Azonban egész váratlanul lovag csapat, küldöttség közelg, mely itt az idegen népelem tengerében, a hontalanokat tiszta magyar nyelven köszönti. Székelyek valának, kik meghalván jöttöket, elejekbe küldtek, kik őket fogadják ¹⁾, meghijják Etele egykori birodalma vizonti elfoglalására, mire mint testvéreiknek karukat és kardjukat felajánlák. Költőre bizzuk elcsetelni ez örömet, melyet a két rokon faj egymás feltalálása felett érezhetett.

Zandirhám, székely főrabonbán volt, ki Álmos elé küldött. Ajánlatuk a legmelegebb viszhangra talált; meghatárazák e véletlen s vérségi kötelék által ajánlt útát követni. És a két nemzet sikerhezbi bizalma akkora volt, hogy kivivása felett egyezkedésre léptek; a magyarok a székelyek ős köztársasági szabadságát teljesen biztositandónak láták; a s csiki székely krónika szerint ²⁾, következő s z e r z ő d é s jött létre.

1. Egyedül Álmos férfi ágát illesse a főhatalom Magyarorszáiban.

¹⁾ Keza, Chronica. Libr. I. Cap. 4.

²⁾ E becses Krónikát, mint végén írva van, Csikban, Sándor Menyhart udvarában, 1533-ban szerkeszték egybe, 156 okmányból. Az eredetit nem birjuk még. Egy 1695 mart. 14-én kelt s Csik-Szeredában hitelesített másolata, kezdett legelőbb közkézre jöni. Ennek másolatát 1796-ban Zabolai és Székely benyujta az akkori Erdélyi nyelvmivelő Társaságnak. Aranka rögtön le is fordítá magyarra, kiakará adni; de közölve lön a társaság tagjaival, azok, mert sok meglepő adatot tartalmaz, egyidőre félretételére szavaztak; Benkő József pedig azon nyilaktozattal kísérte, hogy valódi kincsnek tartja. A társaság feloszlott, s a krónika csak is 1818-ban láthata legelőbb napvilágot, kir. táblai elnök k. Székely Mihály „A Ns Székely nemzet Constitutioi” címü gyűjteményében (Pest, 275–95. l.) Latin eredeti szövege jött ki, de sok hibával. Adatait senki se meré egész bátorsággal felhasználni, mignem, a székely történet nagy buvára, n.-ajtai Kovács István 1833-ban (Nemz. Társalkodó II. 305. l.) hitelességét mutogatni megkezdette, utána Zsombori József, sz.-udvarhelyi lelkész lép mellette fel 1835-ben (Tud. gyűjtemény II. füz.) kivonatokat ad belőle. Szigety Gyula Mihály, udvarhelyi tanár 1836-ban (Felső M. orsz. Minerva IV. 164–81. l.) magyar fordításban adja. Végül 1854-ben (Új m. Muzeum, V. 443. l.) gr. Kemény József félig meddig kételkedőleg szól róla; mire Szabó Károly tanár, ki ellen intéztetett, a krónikát alapos visgálat alá vette, s hazai és külföldi írőkkel támogatva, hitelességét alapon kimutató, (Új magy. Muzeum 1854. X. XI. XII. füz.)

2. A mely földet valaki saját kezével szerzend, sajátja legyen; mit közerővel, oszolja igazságosan a szerző felek közt.

3. Az ügyek a nép egyetértésével végeztessenek.

4. Ki a fejedelemnek tett hitét megszegi, fejét és vagyonát veszítse a főrabonban áldozata előtt; ki a rabonban méltósága ellen vét, tűz és víztől tiltassék el, azaz száműzessék.

5. Ha valaki a nagy vagy kis rabonbanok vagy harkázok közül a nemzet ellen törne, az örökösön Opulet (Apold) nemzetségéből vállasztandó főrabonban ítélete alá vettessék.

6. Ki a főrabonban áldozatára (harczra) meg nem jelenik, ketté vágassék¹⁾.

Csak nem azon pontok, melyeket felebb a magyar törzsek Álmossal kötöttek. Bár mennyivel szabadabbak valának a székely institutiok, előzékenységök iránt a magyar nemzet lovagias volt, s a legnehezebb körülmények közt is századokon át az maradt. A nevezetes pontokat, a székely szabadság ez alapköveit, hat kőtáblára metszve küldék meg a székelyeknek.

Melyeket miután a székelyek nemzeti áldozatok között felolvastak, s láták, hogy a harmadik és következő pontokban a belszerkezet ősalakja biztosított: az esküt reájok letették, a kőtáblákat Budvárába a főrabonban ő lakába helyezték, fegyvert ragadnak, s a magyarok mellé siettek.

14. §.

A honfoglalás.

(895.)

Őseink beindulásakor Európa velünk szomszédos területének egészen más alakja volt.

Ausztria még nem létezett.

A mostani Oroszbirodalom, mely lávinaként elborítással fenyegeti Európát, csak akkor (864) alakul; mondhatni még csak hópehely, melyet a magyarok elfuvással fenyegettek,

¹⁾ A szerződés latin szövegét l. Székely nemzet Constitutio. 277. l. magyar szövegeit: Új magyar Múzeum 1845 XI. 40. l. Hon és Külföld. 1845. I. l. szám.

Mint birodalom egyedül a Byzánczi császárság szerepelt a mostani Törökország helyén, de már mint gyengülő óriás.

Magyarország a Nagy Károly világbirodalma összeomlása után, apró fejedelemségekre lón oszolva, melyek egymástól függetlenek. Dunán tuli részét Arnulf birá németekkel, a Duna és Tisza között Zalán tótokkal és bolgárokkal, az alsó részeket Glád oláhokkal.

Erdély sem volt különben. Északi részében a Marosig kazarok lagnak ¹⁾, s Marotot uralák, kinek biralma a Tiszáig terjedt; nyugoti részét Gelu birá oláhokkal ²⁾; egy ötöde keleten a székelyeké; déli részén, a mai Fogaras föld, Bulgáriához tartozhatott, a mai szászföld pusztá vadon lehetett ³⁾; tul ezeken is, a délnyugoti szegletben Hunyad és Zaránd a Bánsághoz s így Gládhhoz lehetett szakasztva ⁴⁾.

Ily apró darabokra volt szeldelve Hunnia és Avaria, mikor Árpádék határán álltak.

Hogy Ruteniából elényomulván, mily útvonalt követtek őseink, háromfélekép adja a történet. A byzanczi irók szerint Lebediás után Etelközbe telepedtek le kevés időre ⁵⁾; Thuroczi és Bonfin azt mondja, hogy előbb Erdélyt foglalták el; Anonymus, hogy egyenest mentek Magyarországnak.

Alkalmasint a három ide vonatkozó adattöredék egyeztetésében van a történeti tényállás. Ugy látszik, a székelyek meghívására azon útat kezdék követni, mit egykor a húnok. Moldvát, foglalák el előbb, mi által magokat a szomszédos székely-

¹⁾ Anonymus Belae Regis notar. Cap. XI. Hogy kazarnép lakott e tájon, fentartja a mai Kozárvár nevü falu, Dés mellett, s benne egy várrom. L. Erdély Régiségei 166. l.

²⁾ Anonymus ugyanott.

³⁾ L. gr. Kemény nyomozódásait. Kurz, Magazin. I. 176. II. 262.

⁴⁾ L. gr. Kemény. Új m. Muzeum 1854. VIII. 119–132. l.

⁵⁾ Etelköz, valamint Lebediás emlékét Constantinus Porphirogenitus császár hagyá fenn, De Administrando Imperio. Cap. 38–40. Jerney, ki mind Lebediást, mind Etelközt beutazta, a a történeti adatokkal összevető, Etelköz fekvését a mai Moldva és Besarabiában mutatta ki. Útazása I. 11–15. l.

földdel összekötötték, s innen eredhetett Turocziék azon véleménye, hogy Erdélyt foglalák előbb el¹⁾.

Elfoglalák tehát Moldvát, de nem volt kedvök itt maradni, mert az akkor Oláhországot birtokló borgárokkal, s a Lebediásból elenyomult bessenyőktől ohajtott független birodalmat nem vélték kifejthetni. Pannonia elfoglalására gondoltak.

Mint a két jó öreg történész Turoczi²⁾ és Bonfinus³⁾ igen kedélyesen beszéli, a honfoglalás innen következőleg intéztetett.

Megérkezvén Moldvába s Erdély egy részébe, itt mig ők csatáztak, a nők és gyermekek védelmére a hét vezérség hét földvárat emeltetett⁴⁾. S itt maradnak, mig Almus meghala.⁵⁾

Bekövetkezvén Magyarország elfoglalásának gondolata, a hét vezér összejön, tanácsot ülnek, nemzeti áldozatot tartanak, s meghatározzák, hogy Kusidot a Kúnd vezér fiát átküldjék Svatoplughoz, a Zalán elődéhez⁶⁾, megnézzék a hont, kikémleltessék a körülményeket; s tőle ajándékba gazdagon felszerelt fejr lovakat küldenek⁷⁾.

Kusid megy, leszáll Magyarhon rónáira, Svatoplugnak megviszi a gazdag ajándékot, s mondja, hogy a magyarok át akarának költözni; mire a szláv fejdelem azon hiedelemben, hogy alattvalóinak ajánlkoznak, végtelenül megörvend. Kusid vizet, földet és füvet kér: a fejdelem szabadon enged vinni a mennyit tetszik.

Kusid visszatér a magyarokhoz, kik midőn a jó vizet, a

¹⁾ Hogy Erdély, illetőleg a székelyföld régen a Szeretig terjedt, mint néphagyományt egy öreg székelytől is hallám.

²⁾ Thuroczi Cronica Hungarorum Part. II. Cap. 1. 2.

³⁾ Ant. Bonfinii Historia Hungarica. Dec. I. Libr. IX.

⁴⁾ Turocziként e hét várról nevezték volna Erdélyt később a szászok Siebenbürgennek. Thuroczi, Cronica Par. II. Cap. 2. Gönczi pap Székely István Krónikája. 1559. 150. l. Hihetőbb azonban, hogy Erdély hét első megyéje hét váráról, mit alább szt. István alatt ki fogunk mutatni.

⁵⁾ Thur. P. II. C. I. Bonfin dec. I. Cap. 9.

⁶⁾ Ennek 895 előtt kellett történni, Engel szerint, mert Svatoplug 894-ben meghalt. Engel Geschichte I. 67. l.

⁷⁾ Különös, hogy e regét Anonymus is írja, csakhogy ő 12 lovat küldet. Cap. XIV. XVI.

kövér földet s illatos fűvet látják, egyakarattal elhatározzák: hogy e földet magokévá tegyék ¹⁾.

Mint magyarázgaták erre Svatoplugnak, hogy a lovak elfogadása annyi mint országának átigérése, mert a lovan országa földét, a kantáron annak fűvét, s a nyeregszeren vizét ejték birtokukba; vagyis mint izentek hadat: másoknak engedjük részletesen ismételni.

Elég, hogy megfuvaták a harczi kúrteket, s a hét vezér, s az alájok beosztva volt száznolcz nemzetség, megkezdé honfoglaló hadjáratát.

Ha őseinknek e hadjárat folyamán csak annyi hadműtani tervet engedünk, mennyit pár századdal később a mongoltatár berohanásnál leírva látunk: ős történéseink s mondáink igen szépen kiegészítik egymást.

Ekkora tábor, mint volt a magyar, hogy egy vonalon törjön be, mint Anonymus hiszi, lehetlen.

Hogy egy szárny Radnánál bejöve, itt a magyarral rokon kazar nép közt ²⁾, Dézsig elnyomult, s tetsztámodást folytatott, míg a főtábor felvonult, s onnan ütött be; s hogy később e tábor is a Marot biralmán kimehete Magyarhonba ugy, hogy Gelu határait nem is érinté: ki a helyszínével esmeretes könnyen belátja.

Igy fogva fel, mind a dézsi mondák, mind történéseink ellenkezni látszó töredékei valódi gyöngyök. S megvallom, a nemzeti szóhagyományok s ős történések felett pálczát törni oknélkül, nem könnyen vagyok hajlandó.

¹⁾ A traditio szerint Kusid Dézshez érkezett vissza. Turoczi még azt is regéli, hogy a hozattak látására a vérek háromszoros Deust kiáltottak. (Par. II. Cap. III.) Heltai pedig tudni akarja, hogy Dézs neve e Deus kiáltásból lett (Kronikája XXVI. R.) Annyi áll, hogy Dézsen korunkig lejött egy hosszú szál kő, melyet a dézsiek a legnagyobb tiszteletben tartottak, mint a melyen a vezérek tanácskoztak; ugyan e ponton, az óvárban egy emlék torony áll, mely 1588-ban újjítatott meg, s e jelenet van reá metszve, deák versekben. L. az emlékek leírását, Kővári, Erd. Régiségei 269. l.

²⁾ A kazar nép rokonságát l. felyebb 3. l. Hogy azon időben a Lebediás melletti kazarok a magyarokkal egy nyelvet beszéltek, Jerney (Const. Porph. De Adm. Imp. Cap. 29. után) kimutatni kívánta. Utazása I. 88. l.

Mint folyt le a honfoglalás nagyszerű hadjárata Magyarországon, mint hajol meg Zalán és Arnulf népe, miként terjeszkedik ki a magyar uralom a Tisza és Duna mind két partjain, messze vinne részleteibe bocsátkozni. Elég, hogy míg fenn győztek, a Tisza bal partján Szabolcs, Tas és Tuhutum vezérek Marotot is legyőzik, Bihar várába szorul, hol a magyarok és székelyek¹⁾ ostromát tizenkét napnál tovább nem tarthatá. Meghajlott tehát, s így a hódítás Erdély határáig ért. Kimondák, hogy itt legyen a magyar birodalom határa, s jeleül Zilah felett a Meszesen kőkapút emeltek.²⁾

Elég is lett volna... Azonban Tuhutum (Tihó) kit Gyulának is neveznek³⁾, meghalja a székelyektől Erdély többi részeinek gazdagságát. Azon gondolattól ingereltetve, hogy azt törzse számára foglalja el, Ogmandot⁴⁾ beküldi kikémlelés végett. Ogmand szerencsésen jár, s megerősíti a hallottakat: eldicséri földje termékenységét, sóbani gazdagságát; elmondja, hogy folyóiban aranyport látott⁵⁾; s hogy népe az ellentállásra elégséges nem lehet.

Tihó vezér foglalási szándékában teljesen megerősödve, Arpádhoz követséget küld, s tervére megegyezését kéri. Meglön, s úgy indula be, alkalmasint más évben, 895-ben, Erdély elfoglalására.

Hogy sergét a Meszesszorosán, vagy Tihó felé a Szamosvölgyén, vagy mind két útan vezeté Erdélybe, nem merem elhatározni. Voltak-e a betörésnél csaták, nem említi az írás.

Hanem igen azt, hogy Gelú táborá, a Meszes szorosságától pár órára, az Almás vize partján útját elállotta⁶⁾. Az itteni táborozás sánczai Hidalmásnál maig is látszanak⁷⁾.

¹⁾ Anonymus szerint Bihar ostrománál 15 székely esett el. Cap. L–LI.

²⁾ Anonym. Cap. XXII.

³⁾ Tuhutum magyar nevét Tihóban látjuk, a Meszes hegy melletti falu nevében. Kéza (Cronica Libr. II. Cap. 1.) Gyulának nevezi. A hagyomány is Gyulát tartja Erdély alapítójának.

⁴⁾ Anonym. Cap. XXIV–XXV.

⁵⁾ Ogmand agg Mándra magyarítása ellen azon tény szól, hogy az Ogmand család Erdélyben 1348-ban még áll. Tud. gyűjtemény 1828. V. f. 83. l.

⁶⁾ Anonymus Cap. XXVI.

⁷⁾ Erd. Régiségei 273. l.

A két sereg tehát szemben állt egymással. Tihó korahajnalban serge egy részét átküldi a vizen, hogy oldalba működjék, maga pedig főtáborával szembe indul. Átkel ő is, s az Almás vize szűk partján egy századokra kiható csata támad. Az oláhok vitézül küzdenek, de a győzelem mégis a magyaroké. Gelu serge elhullt, fogságra jutott vagy elmenekült. Gelu is futásban keresi menedékét; az innen majd egy napi járó földre eső várába tart, Gyaluhoz ¹⁾; de az útána száguldó magyar daliák, célja közelében, a Kapus-vizénél, utólérték, s le-sujták.

Tábora és népe, mint vezére halt hírét vette, fegyverét azonnal letette.. Tihó a csatától nem messze, Esküllő nevü faluhoz hívá meg a népet hódolata bemutatására. Felgyültek, s mint a hagyomány tudni akarja, a győztes magyar vezér az ottani kis kerek hegyen vonatá fel sátrát, s fogadá el az oláh nép hódolati esküjét; s mikép már Anonymus megjegyzi innen a falu neve Esk-ülő lett ²⁾; s a kis hegyet Esküvőkőnek nevezik ³⁾.

E győzelmével a magyar a Marosig vitte hódítását; s a szabadságban hagyatott székelyföld Magyarhonnal egybekötött. A déli részeken nem lévén több fejdelem, könnyü volt a körülövedző hegyekig terjeszkedni... Így lőn Erdély a hetedik magyar törzs birtokává... S Magyarhon a keleti beütések ellen Erdély bérceiben erős fellegvárt nyert.

15. §.

A székelyek ekkori államszerkezete.

Mielőtt tovább mennénk, az erdélyi hún népelem, mely a hon kivivásában a magyarok mellett oly szép szerepet vett magának, megérdemli, hogy ekkori helyzetének egy pár lapot szenteljünk.

¹⁾ E vár nem ott állt, hol a mostani vár, hanem beebb a havasok felé. I. Erd. Régiségei 160. I.

²⁾ Anonymus Cap. XXVII.

³⁾ Felső és Alsó Eskülő ismeretes falúk Kolozsvártól néhány órára. L. Erd. Régiségei 272. I.

Hogyan húzta át a székely nemzet a négy nehéz századot Hunnia bukása után, egykoru történetiroktól hiába kérjük. De hogy a székely nemzet magát már ekkor is érdemesé tette, hogy külföld ismerje, annak az arab írónál nyomait látjuk ¹⁾).

Ha az utólagos buvárlatokra s különösen az 1533-i csiiki székely krónika szavaira már épitenünk szabad ²⁾), úgy látszik, hogy miként a hún és magyar nemzet, úgy az itt maradt húnok, a székelyek is megtarták ősi szerkezetök, s hat törzsre osztlan kormányzák magukat. E hat törzs ismeretes neve: Halom, Jenő, Adorján, Örlucz, Medgyes és Ábrán³⁾.

E törzsek fogalma tartá egyelőre össze a székelyeket. Minden törzs ágakra oszlott, még pedig, a mennyire eddig felderíthető volt, négy ágra. Minden szabad székelynek valamely ághoz és törzshez kellett tartozni. A hivatalokat, a béke és harczos idők javadalmát terhét ezek szerint osztották meg az egyes családok s annak tagjai közt ⁴⁾).

¹⁾ L. gr. Kemény J. értekezését Abulfeda arab történetirő azon helye felett, hol a székelyföld (Regio Sekel) emlittetik. Kurz, Magazin II. 255. l.

²⁾ E §. a székely kronikán alapulván, figyelmeztetem az olvasót a 35 lapra, hol hitele megállíttatott.

³⁾ Kállay egy hetediket is akar, melynek neve Ákos. L. Értekezése 87. 92. l.

⁴⁾ A törzsek és ágak ismeretes táblázata itt következik:

I.	(	Telegd ág.	IV.	(	György ág.
		Poson ág.			Péter ág.
Adorján nem:	(	Váczmán ág.	Halom nem:	(	Halom ág.
		Vaja ág.			Náznán ág.
II.	(	Medgyes ág.	V.	(	Nagy ág.
		Dudor ág.			Gyerő ág.
Medgyes nem:	(	Kürt ág.	Abrán nem:	(	Új ág.
		Gyarus ág.			Karácson ág.
III.	(	Szomoru ág.	VI.	(	Bud ág.
		Új ág.			Szovát ág.
Jenő nem:	(	Borozló ág.	Örlucz nem:	(	Sepröd ág.
		Blázsi ág.			Eczken ág.

E táblázatot többen közölték már. Legelső Kovachich (Scriptores Minor. 1798 I. 338.) Később Engel (Supplementa ad Vindicias Anonymi Cornidesianus. 1802. 350. l); Kállay (Székely nemz. eredetéről. 1829. 90. l); Legutoljára n. a. Kovács István jegyzetekkel (gr. Mikó Imre, Erd. Történelmi Adatok I. 261. l.) Megkívánom jegyeni, hogy egy mult századi jegyzésben minden

Nekem úgy tetszik, hogy az újabb nyomozódásnak sok igazza van abban, hogy e törzsek később székely székeket, (megyéket) alkottak; vagy, ha nemis, a törzsek fogalma átment a székekre, s azon túl, székek nemzetségek és azok ágazatai közt folyt a javadalmak osztálya. Csak így lehet érteni Verbőczit ¹⁾, így magyarázhatjuk meg, hogy lehetett Marosszékben hat, Háromszéken öt nemzetség (generatio) ²⁾.

Mint szabad harczy népnél, a nemzet minden tagja egyenlő szabadsággal volt felruházva, s minden ember egyszersmind katona volt.

Élén egy főrabonbán állt, kinek székhelye Udvarhely mellett, egy kőszirton feküdt, melynek romját a nép ma is Budvárának nevezi; benne egyesült a főpapi, főbirói, fővezéri méltóság ³⁾.

Mellette mint törvénytevő nemzeti főbiróság, három nagygyula intézte a nemzet ügyeit.

Itt következtek a törzsek főnökei, még pedig az eredeti hat törzsben, mindenikben külön külön, következő személyzettel.

nemnek ötödik ágát is látom, ilyenek a Halomhoz Gabud, Jenőhöz Nagy, Adorjánhoz Vasmy, Örleczhez Zöld, Abránhoz Göcs, Medgyeshez Kurta ág.

¹⁾ Verbőczy Decr. Tripart. P. III. Tit. 4. Ezt mondja: qui per Tribns et generationes atque lineas generationum haereditates et officia inter sese partiuntur.

²⁾ Ezen nyomozást Dózsa Dániel hozta szönyegre Zandirhám czimű székely hős költeménye előszavában (Kolozsv. 1857. VI–XVI. l.). Védokai közül megemlítjük, hogy a fenn nevezett hat nem, mindig generatio és nem tribus nevezettel jön elő, (l. X–XI. l.) Hogy Kézdiszékben csak öt generatio van (l. Kállay Értekezése 90. l.). Dózsa hinni akarja, (XIII. l.) hogy idővel a tribus széket, a generatiók a primori és primipilusi rendet s az ágozatok azok családait jelentették. Különös az, hogy a tul említett táblázat ágai nevét Marosszék falvai neveiben mind feltalálhatni; mi szinte arra a gondolatra hoz, hogy e táblázat csak is e széket illeti; s hogy a több szék ágai nevét nem ismerjük. Hogy Kászonszékben is elé jön a Halom nem, (l. Kállai 88. l.) bizonyos. A több székben semmi nem és ágazat nevére sem akadunk.

³⁾ E tisztség részleteit a székely Kronika tartá fenn. (L. Székely nemz. Constit. 282–3. l.) Ennek alapján egy táblás kimutatás készült, melyet Dózsa D. hozott legelőbb sajtó alá, (Magy. Hirlap. 1853. 607. l. Zandirhámja XVII. l.) Azonban e táblázatban a nagy gyula főnökségét kétség alá kell vonnom. Erre mutat a gyulák tisztsége, mit Szabó K. (Új m. Muzeum 1854 XII. 460–1. l.) byzanczi írók után, bíróságnak állit meg.

Minden törzs élén egy nagy-rabonbán állt, s mindenik mellett, mint törzsbíró egy kis-gyula, vagy főharkáz.

A nagy-rabonbán és kis-gyula alatt hat harkáz volt, minden harkáz alatt öt kis-rabonbán, s minden kis-rabonbán alatt egy lóvas és egy gyalog százados.

És így az összes székelység fegyveres erejét, e hivatalok s főleg a százados szó jelentése nyomán, minden törzsben 6000 rendes fegyveresre, s az összes hat törzsét 36,000-re teszik; hogy ezeken kívül a nemzet minden fia harcz idején fegyvert fogott, kétséget nem szenved.

Ilyszerű kormányserkezettel találta itt a magyar nemzet a székeleyeket, szabadsággal s független önkormányzással felruházva. Pogányságban ugyan, de azon kor értelmében a miveltségnek meglehetősen fokán, annyira, hogy nekik scytha betükkeli éleést tulajdonitnak ¹⁾.

16. §.

A vezérek kora.

(895–1002)

A megtelepedés után, egy századig vezérek kormányzák Magyarországot. Erdély felett a Tihó vezér utódai vezérkedtek, még pedig az anyahontól igen csekély függéssel.

Mi történt e századon át, igen keveset mond reá a történet. Kevéssel tudunk többet, minthogy Arpád után, utódai Zoltán, († 949) utána Taksony († 972), s végre Gejza vezér állt a főkormány élén ²⁾; de hogy mi történt ben a ha-

¹⁾ Thuroczi (II. Cap. XXIV.) s utána többen hinni akarják, hogy a székeleyek a hún írás módot fenntartották. Azt mondják róla, hogy hyeroglyph szerű betűk voltak, melyekkel oly sokat tudtak kifejezni, hogy pálczára metszett leveleket küldöztek egymásnak. (Lássd ez adatokat összeállítva Kállay értekezése 18–37. l.) A vásárhelyi és czikmántori harangok feliratában is efféle írás maradványokat keresnek. Mint hún írást emlegetnek egy feliratot a csikszentmihályi templom falán, mely Bod Péter szerint 1501, Gyarmathi S. szerint 1401-ből kelt (Kállay 29–30. l.); mely azonban ma nem létezik. Elég, hogy Toldi Ferencz, a magy. akadémia titoknokja a Magyar irodalom története című munkájában (I. 26. l.) mint történeti tényt vette fel.

²⁾ Fejér Cod. dipl. I. 233. l.

zában, azt meglehetősen homály fedí. Annyit mindazáltal látunk, hogy a hont megalapíták, s bizonyos kormány szerkezetet hoztak be.

Azonban, ha nem ismerjük a nemzet beléletét, a tények kül életéről annál hangosabban beszélnek. A ben talált népekkel barátságos kezet fognak. Arpád fia Zoltán a legyőzött Marot fejedelem leányát veszi nőül.; a szlávokkal, kik a római vallástól szakadni akartak s fejöket pogány módra megberetválák, kezet fogva, ben minden templomot lerontának, s készületeket tesznek a határon túli kicsapásokra. ¹⁾

A mint a hónfoglalási csatákat, 894–899 közt bevégezték, megkezdék az akkor divatos rabló kiutéseket. Sergeiniket 900-ben Austriában; 901-ben Stiriában; 902-ben Karinthiában látjuk, zsákmányolnak bántatlanul.

Arpád 907-ben meghal, helyébe a kiskoru Zoltán jött, s kezdődött a valódi kalóz élet. 907-ben Luitpold bajor herceg ellen mennek, tönkreteszik; 908-ban a Dalmatáknak segítettek; 909–10-ben Németországban járnak, Lajos császárt a Lech vizénél megverik, s egy évre adózójukká teszik; 911-ben a frankokra, 912-ben Csehországra, 913-ban Bajorhonra mennek; s csak is egyedül az utolsónál, Arnulf bajor hercegnél találtak emberökre, ki őket a Lajtáig visszanyomta.

Megpihentek, s 915-ben ismét Németországban vannak; 917-ben Elzászig nyomulnak; 919-ben megkezdik az olasz földre beütéseiket; 923-ban Franciaországig nyomulnak; 924-ben Westphalia felé veszik útjokat; 925-ben Franciaországban zsákmányolnak; s csak ekkor vettek néhány esztendő, hogy magokat kipihenjék.

Már 932-ben őket ismét Németországban látjuk; honnan veszteséggel térnek haza, mi azonban nem hogy megtörte volna őket; sőt 934-ben új szintért keresnek, megkezdik a görög-földre beütéseket... Folytathatnók az eseményeket évről évre Pray, Engel és mások után: de nekem nem az összes nemzet története, hanem Erdély a látköröm. Így folyt a magyarok hadjárata, majd ez majd amaz országot szaguldozák sebes pa-

¹⁾ Arpád utódai családfáját l. Bedeus, Hist. geneal. Atlas d. Ungrischen Reichs. Hermannst. 1845–51. II. Th. I. Taf.

ripáikon át, míg 955-ben Augsburgnál roppant veretést szenvednek, hol a tábor nagy része odavesz, Búlchu s Leel vezérek pedig vérpadra jutnak.

E hadjáratok ha egyebet nem tanusítanak, annyit minden esetre igen, hogy párduczos ¹⁾ őseink nem tartoztak azon nemzetek közé, melyek engedelmet látszottak Európától kérni, hogy ők is élni bátorkodnak.

Baj volt mégis, hogy mind a mellett, hogy mondhatni színvonalán álltak az akkori miveltségnek ²⁾, vitézségökben bizva, mint pusztai oroslányok mutatták be magokat, Európát mintegy kihívák; s nem akarák észre venni, hogy Etele birodalmát vagy az avarokét többé vissza állítani nem lehet.

Minél merészebb volt e fellépés, természetesen annál nagyobb volt Europa részéről a visszahatás, Németország addig telepítgeté védsergeit Magyarhon határára, hogy a X. század végén II. Otto császár Babenberg Leopoldot Ausztria markgrófjának nevezi, s elő áll az ausztriai birodalom alapja, mint egykor Etele beütésére Velenceze.

Nem volt elég. Azt hitték, hogy a baj a magyar pogányságban rejlik: a keleti és nyugoti vallás főnökei terítéshez fogtak. VII. Leo pápa 937-ben küldi az első térítőt, s már 974-ben annyi hivet számlál, hogy míg felső Magyarország a salzburgi érsekség alatt áll, alsó feléért is érsekségről gondoskodnak, kinek székhelyét a magyarok (977) feldulják ugyan ³⁾; de azért a kitarás mégis győzedelmeskedett.

Mi történt Erdélyben a honfoglalás óta, mi történt e századon, át csak hagyományokat és töredékeket adhatunk.

Mennyi magyar jő Erdélybe, nem tudjuk megmondani; de hogy a beköltözött 108 magyar ősnemzettség közül

¹⁾ Horvát István, Tud. gyűjt. 1837. I. k. 3. l.

²⁾ A magyar nemzet akkori miveltségére I. Horváth Mihály, Párhuzam az Európába költözködő magyar nemzet, s az akkori Európa polg. és erk. miveltsége között. Pest, 1847. Tud. gyűjt. 1817. I.–VI. k. Toldy F. Új m. Muz. 185°/₁, I. 36. l. Ipolyi Arnold, Magyar Mythologia. Pest, 1854. Vas József. Vasárnapi ujság 1857. 32–38. sz.

³⁾ Fejér, Cod. dipl. I. 244–73. l.

nehány Erdélybe jött, s itt foglalás jogán földbirtokot kapott, tanusítja az, hogy Barót, Berend, Hódos, Kadicsa, Kalán, Kalota, Mike, Tordos, Zágor, Zsombor falu nevek mind megannyi ősz nemzetség nevét tartják fenn ¹⁾; tanuja, hogy vannak családaink, mint a Kemény, Kabos, Zsombori, melyek maig is első foglalásu birtokokat birnak, s nemes levelök soha se volt ²⁾.

Miként találja fel az erdőfedett római romokat Kolozsvártt a kecskepásztor ³⁾, mint fedezik fel Abrudbánya aranyfövényes vizét egy ellőtt vadkan aranyporos szőre által; mint fedezi fel vadászat közben Apulumot Gyula vezér, s építi a római romokra Gyula-Fejérvárt ⁴⁾, oly hagyományok, melyek ha többet nem jelentenek is, szépen festik azon elhagyatottságot, melyben a magyarok Erdélyt találták.

Hogy a külföldre intézett zsákmányoló hadjáratokban Erdély is részt vett, kétség alá sem jöhet. Sőt, hogy e kiütések alkalmából az erdélyiek a vallás terjesztés körül nagy szerepet vállaltak el, arra egy epizódot kell megemlítnünk.

Mint tudjuk, Tihó vezér után Horka a fia volt Erdély vezére, kit I. Gyula követett ⁵⁾. Gyula még fiatal volt, midőn a magyarok Konstantinápolyt 943-ban ostromolván, öt évi fegyverszünet kérésre kényszeríték. Mint írják, a főváros kezeseletet kért, s ezek egyikéül Gyula maradt ott. E kezes kérés-

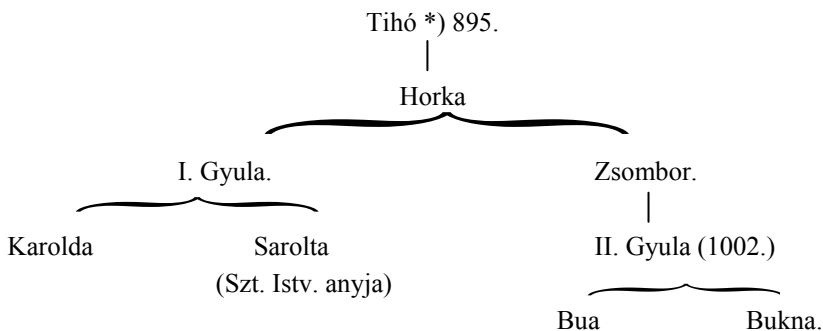
¹⁾ Bejött 108 nemzetség utáni nyomozást, l. Horvát István, Magyar Gyökeres nemzetségek. Pest. 1820. L. Keza, Cronica. Podraczkinál 93–106.l.

²⁾ Gr. Kemény J. Tud. gyűjt. 1830 IV. k. 7. l.

³⁾ Bonfin, Dec. I. Libr. XI. Thuroczi, II. Cap. V.

⁴⁾ Kővári, Erd. Régiségei 72. Schezaeus 212. l.

⁵⁾ Könnyebb áttekintés kedvéért adjuk a vezérek családfáját, Anonymus szerint (Cap. XXVII.)

*) Figyelmeztetjük olvasóinkat, hogy Turoczi (P. II. Cap. V.) Erdély elfoglalóját Gyulának nevezi.

ben sok ravaszság feküdt ¹⁾, mert a görög udvar az ott maradt magyar főurakat ²⁾, az európai gyönyörök minden ingerével körülhálózta, s öt év alatt oda vitte őket, hogy 948-ban a görög vallást felvették, s mikor más évben VII. Konstantin császár, a történetíró (ur. 913–59.), őket haza küldte, már nem magokra jöttek, hanem Gyula egy Hierotheus nevű szerzetest is hozott magával, ki térítéshez kezdett, s mint állítják, itt végre püspökké lön ³⁾.

A római udvarral nyílt ellenkezésben élő görög politikája sikerült. A görög vallás Erdélyben nagy sikert aratott. Gyula családját, s az ország egy részét átvitte. S ha e férfinak fia lesz, Erdély a keresztény vallás behozatalánál szerepet vitt volna. Így is övé marad a kereszténység zászlójának kitűzése, csak hogy ez nem a római hanem a görög vallás zászlója volt⁴⁾. Azonban Gyula vezérnek csak leányai voltak: Karolda és az angyalszép Sarolta ⁵⁾, kit Magyarhon vezére, Gejza vett nőül, s szt. István anyjává lön. S alig ha csalódunk, ha azt hisszük, hogy Sarolta keresztény emelője, Magyarhon kereszténynyé lételére igen nagy befolyással volt ⁶⁾.

17. §.

Szt. István király lesz.
(994–1000).

A magyar nemzetnek hogy európai nemzet lehessen, magát acclimatizálnia kellett; különben úgy járt volna, mint a török, mely Európába jött, s magát az itteni szellem előtt meg nem hajtván, itt maradhatása még mind kockán áll.

¹⁾ Engel, Geschichte I. 87. l.

²⁾ Bulch a másik, kit némelyek az Augsburgnál (955) megbukott Bulchu vezérnek, Szabó K. Bucsini székely főrabonbánnak tart. Új m. muz. 1854. XI. 405. l. Tán mert Constant. Porphy. öt harkáznak czimezi.

³⁾ Benkő, Milkoviája; Timon, Imago Antiqu. Hung. Libr. III. Cap. V. Új m. Muz. 1854. XII. 468. l.

⁴⁾ Turóczi. Chron. P. II. Cap. V.

⁵⁾ Epitome Chronologica Rer. Hung. et Trans. a Steph. Katona. Budae 1796 I. 41. l. F. Magy. orsz. Minerva 1828. sept. füz.

⁶⁾ E korból dátálódik az erdélyi oláhok görög vallása. Illia, Ortus et progr. 5. l.

Csakhamar belátták, hogy Európát három nagy eszme fejlődése foglalatoskodtatja: a pápai hatalom hatalmasodása; a feudal rendszer terjedése; s a királyságok alapítása... Kicsatázván a nemzet magát, csakhamar bebizonyítá, hogy politikai belátásban szintoly erős, mint fegyvere a harcmezéjén.

Igen eszélyesen.

Mert a pápa hatalma tán soha sem volt befolyásosabb: mostani birodalmára ez időben tett szert; s a pogány, vagy görög hitre térő magyar ellen fél Európát képes lett volna felkelteni.

A feudalismus eszméje, mi a barbárság és polgárosodás éjszakája hajnalán született, mely mint egy syren csak félig hordja a civilisatio képét, mely Európának aristocratiát és jobbágyságot szült: szintoly ragadó árban terjeszkedett ki egész Európára.

A királyság eszméje sem birt kevesebb kilátással. A népvándorlás zürzavarában a kegyeletök kötelékei megszakadoztak. Fegyelem kelle, katonai diktaturák fejlének ki, kiknek szelidebb irányt azon kor diplomatái, a papok, adának; s keletkeztek a monarchiák.

A nemzet belátta ez eszmék századokra terjedő hordejét, s nem kelt velök tusára, hanem mennyire lehetett magát alkalmazá. A vallásos, politikai és társadalmi átalakulás egyszerre lépett be. Soha e nemzet ennyi és ekkora reformok terén nem állt. Gejza vezér alatt a térítők már megnyiták a kereszténység kapuját, s a jobbágyságon épült aristocratiá megtöré a királyság útját. S mikor Gejza és Saroltától fia, István, 994-ben megkeresztelkedtek, s mikor István, atyja halálával 997-ben, Magyarhon vezérére emeltetett, a nemzet egy százados itteni lakása után annyira fogékony volt az európai eszmékre, hogy az átalakítás műtételéhez hozzá lehele fogni.

E nemzeti nagy elhivatás Istvánnak, a később szent Istvánnak jutott, kinek reformatori talentomát lehetlen el nem ismerünk; ki ha mint egy Nagy Károly Franciaországban, Alfréd Angliában olykor kényszerhez nyult hona érdekében, csak az európai eszmék sodró árjának engedett.

Megkeresztelkedvén, a térítésben maga ment elől. Római kath. hitet vévén fel, a pápának kegyébe jött.

A vallás mellett a politikai reformokhoz sem készül so-
kaíg. A feudalizmus alapelvei azon részét, mely a magyar nem-
zet függetlenségi vágyával megegyezett, elfogadja. Az egyes
törzsek, egyes hatalmasok dissolutiora vezető önállóságát nyir-
bálni kezdi. De e feudalizmusnak azon elvét, mely az egyes
államokat, a császár vagy pápa feudumává tenné, el nem fo-
gadta. III. Ottó császár azon törekedése ellen, mely szerint
magát minden római hitű fejedelmek császárává akará felvetni,
ellenszegült, s megtámadtatván, háborut állt ki érette ¹⁾.

Szt. István benn és künn független kormányt akart. Fegy-
vernek fegyverrel felelt. Így lépik fel Kupa, Somogy vezére el-
len, 999-ben; az őt pártoló ősmagyar pártot, mely reformok-
ról hallani nem akart, legyőzi, lesújtja; s Kupát négyre vágat-
ván, mint győzelme nyílt tanujelét az ország négy részére kül-
di szét. Egy része Erdélybe jut F e j é r v á r kapujára ²⁾.

Benn a pártok megváltak törve. Az egyes olygarcháktól
szépen és rútul folyvást szedegeté be a függetlenségre emlé-
keztető vezérbotokat. Benn nem sokat félhetett már, de annál
többet III. Ottó császártól. Diplomatikai cselhez nyul. Ismerte
a pápák és császárok viszályát a mind kettőtől igényelt felsőbb-
ség felett. Sebesebben mint gondolnák, mint egy Nagy Károly
a pápához fordul, azon kor fogalmához képest, országát a pápa
oltalmába ajánlja, s tőle királyi czímet kér.

A pápa igen nagyra becsülte a magyar nemzet ajánla-
tát. Örvendett a pogány és keleti vallás feletti diadalának. Nem
csak czímet ada, hanem, mivel a lengyel herczeg részére épen
korona is állt készen, azt is küldött; s mint igénylik, ve-
le egy oklevelet 1000 mart. 27-ről, mely által szt. Istvánt mind
világi, mind egyházi tekintetben önálló királynak ismeri ³⁾. S
apostolkodásáért, apostoli király czímével ruházta fel.

¹⁾ Pray, Annales Reg. Hungar. 1793. 2–3. l.

²⁾ Bonfin Hist. Dec. II. Libr. 1.

³⁾ Okl. Fejér Cod. dipl. I. 274–80. Magyarul, Szalay L. Magyarorsz.
Története. Lipcse. 1851. I. 71–74. l. Vannak, kik ez oklevelet kétség alá
hozták, mert ugymondának, róla Chartuitius, ki szt. István életét IV. Béla
alatt írta le, mit sem szól. Legelőbb Inchoffer jesuita hozta sajtó alá (Annal.
Eccl. Regn. Hung. I. 256. l.) Mint állítják, Verancz Antal püspök († 1573.)
másolta volna le Rómában, s ez után lett ismeretes. Védelmét l. Szalay, Ma-
gyarok. Tört. I. 74–79. l.

Azon év aug. 15-én bekövetkezett a magyar nemzet nagy nemzeti ünnepe, első királyának, szt. Istvánnak megkoronáztatása; s a magyar mint keresztény ország, az Európai független államok családkörébe lépett.

18. §.

Gyula vezér szt. István ellen.
(1000–1002).

A magyarnak királya lón, még pedig azon kor fogalma szerint szent nymbus alatt. Miként a görögök herosaikat istenektől szármoztaták, ugy azon kornak is vallásos fogalma volt a főhatalomról.

Szt. István apostóli hivatásában nagy tevékenységet fejtett ki. Tán tulbuzgó is volt, mi Erdélyben csakhamar viszályt idézett elő. Pogány volt-e akkor Erdély, vagy a már elharapódzott görög vallás is élesztette az ellenszegülést szt. István apostolkodása ellen, adatok hiányában legjobb nyilt kérdésnek hagyni ¹⁾).

De annyit látunk, hogy Erdély vezére sehogy sem békülhetett ki unokaöcscse, az ifju szt. István reformjaival. Gyula országát önálló külön birodalomnak kezdé tekinteni. Az öreg vezér, nemzete jövőjét koczkán hívén, mint ellenapostol kezd fellépni. Az ifju királyt minden áron inteni kívánta, hagyna fel a nemzet erőszakos európaiasításával ²⁾. S midőn a térítők még sem szünének meg, Erdélyben őket megkezdek kövezni.

Szomorú kezdet. Magyarhon két szívkararája egymás ellenében kezd ily hamar dobogni. Elleneink a ránk süttött pártosság viszketegének neveznék; pedig ha elgondoljuk, hogy akkor Erdély a görög és római vallás, a keleti és nyugoti civilisatio ösvénye elválasztásában habozhatott, hogy Erdélyre a keleti vérünknek inkább hizelgő, s hozzánk közelebb eső Byzáncz birt több vonserővel: hogy ily helyzetben királya ellen szavazott, okát nem külön szakadni akarás, hanem Erdély nemzeti mély aggódmában kell keresnünk. Gyula vezér oly erős meg-

¹⁾ L. Memoria Episcopat. Trans. LIV–VI. 1.

²⁾ Bonfin, Dec. II. Libr. 1.

győződéssel ragaszkodott elveihez, hogy 1002-ben fegyvert ragadott, s berontott Magyarországra, hogy tévúton hitt királyi öccsét felébressze.

A vezér e magatartása nem kis aggodalomba hozta szt. Istvánt, mert Gyula roppant kincscsel rendelkezett, s hazánk bérczfalai biztos sasfészkül ajánlkoztak a visszatörítés ellen¹⁾.

A nemzeti ügy gordiusi csomója végre is kardra került. Az ifjú király 1002-ben²⁾ felülteti hadát, maga homlokára állott, Erdélyben terem... Szt. István győzött³⁾. Gyula vezért nevével s két fiával, Bua és Buknával elfogató, Magyarhonba vivé, s ott tartá őket halálokig, némelyek szerint fogságban⁴⁾, mások szerint, miután római katolikus vallásra tértek tisztességben⁵⁾, Így bukott meg Erdély utolsó vezére, ily úton tevő Erdély meggyőződését, fegyverét a győztes nagyobb testvér lábaihoz. Gyula utolsó örökös vezére volt hazánknak. Szt. István bekapcsolta Erdélyt⁶⁾, de nem olvasztá be, s e mulasztásból alig lehet meghatározni, hogy több öröm vagy gyász merült a nemzetre.

A már többször említett székely krónikából e küzdelmekhez néhány érdekes részlet hozhatunk fel; de hogy folyamuk ideje mennyire függ össze Erdély mozgalmaival, belebocsátkozni adataink hiányossága miatt, nagy merészségnek tartanám.

A krónika szerint, a székelység is részt vett a szt. István elleni fegyverfogásban. Úgy látszik jelszavuk a nemzeti áldozó pohár volt⁷⁾, melylyel ősvallásuk szerint áldozatukat

¹⁾ Petri Ranzani Epit. Rer. Hung. Index. VIII.

²⁾ Pray 1002–3-ban véli lefolyását. Annales I. 17. 1.

³⁾ Thuróczi. P. II. Cap. XXII.

⁴⁾ Anonymus szerint Gyula és fiai holtokig fogságban maradnak. Cap. XXVII.

⁵⁾ Turóczi szerint Gyula megkeresztelkedett, s szt. István oly tisztességben tartja, mint atyját. P. II. Cap. XXIX.

⁶⁾ Adjunxit, Turóczi P. II. C. 29.

⁷⁾ A Székely nemzet áldozó pohara sokszor volt már az irodalom szövegén. Történeti alapja a csiki kronika több helye. Kehely alakja van, kuskus-dióhéjból; fényes és fekete; üregébe $\frac{1}{4}$ kupa nemfér; szája csipkés, meg-

szokták volt végrehajtani, s mit a keresztény valláshoz hajlott főrabonánoktól kiadatni követeltek. A nép és rabonbánok érzülete igen meghasonlott. Véres csaták fejlettek ki közöttük. Rabonbánok esnek el, mignem Sándor főrabonbán szt. Istvántól támogatva keményen fellép. De saját fiai is ellene kelnek, s az elkeseredett harcz csak hosszas küzdelem után dőlhetett a szt. Istvánnal tartó főrabonbán részére. Minek emlékére a pohárra keresztet tevének ¹).

Sándor főrabonbán tehát győz; s köz megegyezésből szt. Istvánhoz követség megy, mely a székelyek viszonyát az anyahonhoz szabályozni kísértse. S a szerződés, mit a királynál kieszközöltek, a következőkben formulázható:

1. A székelység a keresztény vallást ezennel beveszi.

2. Szt. István a nemzet kormányzatát meghagyja, minden tized és adófizetéstől továbbra is mentté teszi; kivéve, hogy a király koronázása házassága és gyermeke születésekor ökröt adjanak.

aranyozott ezüsttel szegélyezve. A kokuspohár virágos ezüst kehelyből emelkedik ki, s az alsó és felső ezüstezést három ezüst pánt foglalja össze. A három pánt mindenike felső felén egyegy szűz áll, majdnem vállig érő kondor hajjal, meztelen karral, karcsú termetöket czomb közepéig érő, övedzett öltöny folya le, a melyet tánczó alakban ujjaik közt látszanak tartani, mint örvendezés jelképei. Talpa hasonlóan aranyozott ezüst, rajta nyulak, farkasok vannak futó helyzetben, fák között. A munka művészetlensége korának hordja bélyegét. Fedele elveszett. Leírását Zsombori József udvarhelyi lelkész közölte az 1835-i Tudom. Gyűjt. III. 5–18. l. Onnan átvette a Hon és Külföld, a Mult és Jelen melléklete, 1845. I. 1. sz. mely alkalommal rajza is közöltetett. Talpára most e szavak vannak vésvé: Sándor Péter. 1412. A pohárrali áldozat megszűnt ugyan, de a nemzeti gyűléseknél sokáig lőn használva. A krónika szerint 1039-ig a rabonbánnál, a Budvárában tartatott. Ekkor vitte Sándor István magával Csikba. A Sándor Péter nevét Stibor vajda metseté rája. Mind e napig a Sándor családnál van. Zsombori 1819-ben Cs. Sz. domokosi Sándor Ignác özvegyénél, Dindár Józéfa asszonynál Kolozsmegyében Oroszfáján találta, s rajzoltatá le, de nem közölte. (L. ide a pohárról folytatott vitát Hon és Külföld 1845. 1. 2. 11. 12. 15. 31. számában) Rajzát újabban kiadta Vahot, Magy. Or. és Erd. képekben III. 130. l.

¹) Mint veri ki Zetelakáról Sándor Ikát, s megy Háromszékre, hol Ika-várát alapítja. (L. Kővári, Erd. Régiségei 161. l.); mint rontanak ki a Bálványos várából a kereszténység bajnokaira; mint pusztult el e csaták folytán Csik. I. a krónikát, Székely nemzet Constit. 269–80. l.

3. A hon határit keleten megvédeni tartoznak.

4. A király őrizetére pedig esztendőnként (háromszor) felváltandó száz lovast tartoznak a királyi udvarba küldeni ¹⁾.

Mely szövetség pontjai az első századokban minden három évben megújítottak, mondja a krónika; de hogy a székelyek adó, különösen tized-mentessége e korból keletkezett, azt el kell ismernünk. A görög vallásuaknál divatozott tizedmentesség mindenesetre görög befolyásra mutat.

Folyt legyen le bár miként, annyi tényleg áll, hogy a székelyek e korban az erdélyi magyarokétól különböző szabadalmakkal maradnak felruházva. Két állam kezd a kis Erdélyben fejlteni: a magyarföld magyarhoni institutiokat vesz fel, benne aristocrazia és jobbágyság kezdődik; míg a székelyföld sokáig egyiket sem ismeré, s katonáskodáson kívül a hon semmi közös terhében sem osztozott ²⁾.

¹⁾ Székely krónika hozza töredékekben. (Székely nemz. Const. 282 l.) Lásd védelmét (új Magy. Muz. XII. 462–5. l.). Hat pontban összeállítva, Zsomborítól (Hon és Külföld 1845 l. sz.)

²⁾ A Székelyek szerkezetére l. Jos. Benkő, *Imago Nationis Siculicae*. II. kiadás 1837.